

מצוות ארבע כוסות וכוס של אליהו הנביא

כוסות מקיימים הגברים בהסיבה, כאשר הם נשענים על צד שמאל דרך חירות. על כוס ראשונה אומרים קידוש היום, על כוס שניה קוראים את ההגדה, על כוס שלישית מברכים ברכת המזון, על כוס רביעית גומרים את ההלל.

7. כלי יקר בראשית פרק מ פסוק יא

(יא) **וכוס פרעה בידי** - בבראשית רבה (פח ה) אמרו: מכאן תיקנו חכמים ארבע כוסות בפסח כנגד ארבע פעמים 'כוס' שנזכרו כאן. ויש לתמוה מה הראה הקב"ה לשר המשקים בזה, ומה ענין ארבע כוסות של פסח לחלומו של שר המשקים!! ונראה לפרש כי ידוע ששתית הכוס מורה על התשועה מאיזו צרה, כמו שנאמר: "כוס ישועות אשא", וארבע כוסות של פסח יוכיחו, וכל שבוי סבבוהו ארבע הרעות, כי בידו של אדונו (1) לייסרו בחרב, (2) להמיתו, (3) להרעיבו (4) ולענותו בענין בית הסוהר, ונמצא שכל שבוי שבבית הבור כשיוצא מבית האסורים דין הוא שישתה ארבע כוסות של ישועה, כי מאחר ששבוי כולו איתנהו ביה, א"כ ביציאתו משם מבית הסוהר הוא ניצול מארבעתן, על כן נזכר בשר המשקים ארבע פעמים לשון כוס, כי הראה לו בחלום שיצא מן בית הבור ויהיה נצול מארבע רעות אלו, ויהיה ראוי לשתות ארבע כוסות של ישועה. וא"כ למדו חז"ל מכאן שבפסח חייב כל אדם לשתות ארבע כוסות, כי ישראל היו גם כן שבויים במצרים והשבוי כולו איתנהו ביה, ע"כ דין הוא שישתה ארבע כוסות של ישועה כנגד ההצלה מארבעתן, כי לא את אבותינו בלבד גאל הקב"ה ממצרים, כי אף אותנו גאל עמהם, וזה פירוש יקר. ומכאן שפט יוסף ששר המשקים יצא מבית הסוהר וישב על כנו, אבל שר האופים לא ראה בו דבר המורה על גאולתו ועל פדות נפשו:

8. העמק דבר שמות פרק ו פסוק ו

והוצאתי אתכם - ביאר ארבע לשונות של גאולה, שידוע שקבעו חז"ל נגדם ארבעה כוסות של יין. ויש להסביר ענין ד' לשונות, וגם הלא יפה הקשה במרדכי פי' ע"פ, למה זה קבעו ארבעה כוסות של יין ולא ארבעה מיני לחם או בשר וכדומה!! **וקבעו לזכרון ארבעה כוסות, באשר שאין דבר מאכל ומשקה משנה תואר פניו ודעתו של אדם כמו שתיית יין המשמח לב ומטיב גהה.**

9. שולחן ערוך אורח חיים סימן תפא סעיף א

אחר ארבע כוסות אינו רשאי לשתות יין אלא מים. **הגה:** וכל המשקין דינן כיון (בית יוסף). ומי שהוא איסטניס או תאב הרבה לשתות, יכול לשתות כוס חמישי ויאמר עליו הלל הגדול (מרדכי).

10. "ספר התודעה" לרבי אליהו כי טוב

נוהגים שבשעה שמוזגים כוס רביעי שגומרים עליו את ההלל, מוזגים עוד כוס אחת שהיא גדולה מכולן, ומסבבה לכוס זו בשאר כוסות המסובים לכבוד ולתפארת, והיא נקראת 'כוסו של אליהו'. ענין כוס זו, לפני שנחלקו בה תנאים, ורבי טרפון אומר: חייב כל אדם לשתות חמש כוסות, וכוס חמישי קורא עליו את ההלל הגדול. ולא נפסקה ההלכה כמו מי (חכמים או רבי טרפון), הלכך נוהגים למזוג מספק - כדברי רבי טרפון, ואין שותים - כדברי חכמים. ולכשיבוא אליהו הנביא זכור לטוב ויברר לנו כל ספקותינו, גם ספק זה יתברר, לכך קורין אותה 'כוסו של אליהו'. וכשם שסמכו ארבע כוסות על ארבע לשונות של גאולה, כך כוס זו החמישית, כנגד 'והבאתי אתכם אל הארץ' האמורה אחריהן, ואף היא רומזת לגאולה האחרונה. ואמרו חכמי הדורות, שכוס זו של 'והבאתי רמז לגאולה האחרונה השלמה שתהא בבשורת אליהו הנביא והגואל האחרון עם מפלת גוג ומגוג (המלכות החמישית, חוץ מארבע המלכויות). והלילה הזה "ליל שמרים הוא לה". שמרים לכל בני ישראל לדרתם" - חציו הראשון ניתן לגאולת מצרים, וחציו השני שמור לדורות לגאולה העתידה בימינו, לכן אנו עושים בו זכר לביאת אליהו הנביא, שהוא מלאך הברית, והוא מעיד עלינו שקיימנו מצות מילה ומצות הפסח, ובזכות זה נזכה לגאולה על ידו.

1. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף צט עמוד ב

משנה: ערב פסחים סמוך למנחה, לא יאכל אדם עד שתחשך, אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב. ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין, ואפילו מן התמחוי.

2. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קח עמוד ב

תנו רבנן: הכל חייבין בארבעה כוסות הללו, אחד אנשים ואחד נשים, ואחד תינוקות.

3. רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ז

הלכה ו - בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים, שנאמר: "ואותנו הוציא משם" וגו', ועל דבר זה צוה הקב"ה בתורה: "וזכרת כי עבד הייתי", כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית. **הלכה ז - לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות, וכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים חייב לשתות בלילה הזה ארבעה כוסות של יין, אין פוחתין מהם, ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה לא יפחתו לו מארבעה כוסות, שיעור כל כוס מהן רביעית.**

4. תוס' מסכת סוכה דף לח ע"א ד"ה מי שהיה

לא תיקנו ד' כוסות אלא כדי לומר עליהם הלל ואגדה.

5. משנה ברורה אורח חיים סימן קפב סעיף א

(א) **טעונה כוס** - שברוב הברכות שתקנו חז"ל תקנום לסדר על הכוס, מפני שכן הוא דרך כבוד ושבח נאה להקב"ה לסדר שבחו וברכתו על יתברך על הכוס, וכמו שכתוב "כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא" (לבוש):

6. מושגים תלמודיים ארבע כוסות

חובה על כל אדם מישראל לשתות ארבע כוסות יין בליל ראשון של פסח... גם הנשים חייבות במצוה זו, ואעפ"י שנשים שטורות ממצוות עשה שהזמן גרמן, מכל מקום בארבע כוסות הן חייבות, לפי שגאולת מצרים היתה בזכות נשים צדקניות שבאותו הדור - "בשכר נשים צדקניות שבאותו הדור נגאלו", או לפי שאף הן היו בשעבוד מצרים ונגאלו. **בירושלמי נאמרו כמה טעמים, כנגד מה תיקנו חכמים ארבע כוסות: א. כנגד ארבע לשונות של גאולה האמורות בגאולת מצרים (שמות ו', ו' - ז'): "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים, והצילתי אתכם מעבודתם, וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים, ולקחתי אתכם לי לעם". ב. כנגד ארבע פעמים כוס שנזכרו אצל פרעה בפרשת שר המשקים (בראשית מ', י"א - י"ג): "וכוס פרעה בידי", "ואשחט אותם אל כוס פרעה", "ואתן את הכוס על כף פרעה", "ונתת כוס פרעה בידו" - שענינם היה סיבה לגאולת מצרים. ג. כנגד ארבע מלכויות שנשתעבדו ישראל להם: כשדים, מדי, יוון ואדום, ונרמז בכתובים להשקותם ארבעה כוסות: "קח את כוס היין החימה הזאת מידי והשקית אותנו את כל הגויים" (ירמיה כ"ה, ט"ו); "כוס זהב בבל ביד ה' משכרת כל הארץ" (ירמיה נ"א, ז'); "ורוח זלעפות מנת כוסים" (תהלים י"א, ו'); "כי כוס ביד ה'... אך שמריה ימצו ישתו כל רשעי ארץ" (תהלים ע"ה, ט). וכדי לרמוז זאת תיקנו לומר בכוס רביעי: "שפוך חמתך על הגויים וגו'". ד. כנגד ארבע כוסות של פורענות שעתיד הקב"ה להשקות את אומות העולם, שכנגדם עתיד הקב"ה להשקות את ישראל ארבע כוסות של נחמה, כמו שנרמז בכתובים: "ה' מנת חלקי וכוסים" (תהלים ט"ז, ח'), "כוס ריחה" (תהלים כ"ג, ה'), "כוס ישועות אשא" ("ישועות" משמע שתיים). **על כל אחת מארבע הכוסות להכיל לפחות "רביעית" יין. שיעור "רביעית" לפי החזון איש הוא 150 סמ"ק, ולפי הרב חיים נאה - 86 סמ"ק. אם הכוס מכילה "רביעית", ישתה לכתחילה את כל היין שבכוס. בדיעבד, אם שתה את רוב הכוס בלבד - יצא ידי חובה. בכוס הרביעית - האחרונה - ישתה את כל היין שבכוס, כדי שיוכל לברך אחריה ברכה אחרונה ("על הגפן ועל פרי הגפן"). אם אין בדעתו לשתות הרבה יין, לא יקח כוס גדולה המכילה כמה "רביעיות", כי ישנן דעות שגם בכוס גדולה צריך לשתות את רוב הכוס. את מצות שתית ארבע****